

УДК 614

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.10>

ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Хорошенюк Оксана Вікторівна,
кандидат наук із державного управління, адвокат,
доцент кафедри права
Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

Доценко Олександра Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту,
адвокат АО «Правовий Альянс»

У статті розглянуто окремі аспекти права на медичну допомогу як одного з основоположних особистих немайнових прав фізичної особи. Звертається увага на недостатність нормативно-правового регулювання правовідносин в означеній сфері, а також на потребу в осучасненні нормативно-правової бази. Вказується на актуальність теми дослідження, що пов'язано зі стрімким розвитком відносин у галузі медичного права.

Розглядається структура права на медичну допомогу. У цій структурі, виходячи з аналізу норм національного законодавства, виділяють право на ефективне та доступне медичне обслуговування, в тому числі на безоплатну медичну допомогу; право на вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до рекомендацій лікаря і закладу охорони здоров'я; право на медичну інформацію; право на таємницю про стан здоров'я; право на інформовану добровільну згоду на медичне втручання; право на відмову від медичного втручання; право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса, адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду. Пропонується до означеної структури включити також право на медичну реабілітацію та право на вакцинацію.

У статті окрема увага приділяється етичним та правовим питанням трансплантації анатомічних матеріалів людини в Україні. Зауважується, що трансплантацію слід розглядати саме під кутом права на медичну допомогу.

Звертається увага на особливості цивільно-правового договору про надання медичних послуг, а також на особливості класифікації означених договорів. Підтримується з позиції практичності застосування класифікація, згідно з якою означені договори поділяють на а) договори про медичне обслуговування населення, б) договори про надання медичних послуг, в) змішані договори на надання медичних та інших послуг, г) договори в медичній сфері, які забезпечують надання медичних послуг або медичної допомоги.

Ключові слова: медичне право, право на медичну допомогу, складники права на медичну допомогу, право на медичну інформацію.

Khorosheniuk Oksana, Dotsenko Oleksandra. Right to medical care: some aspects of normative regulation

Some aspects of the right to medical care as one of the fundamental personal non-property rights of an individual have been considered in the article. Attention has been paid to the insufficiency

of normative which is legal regulation of legal relations in the specified sphere, as well as to the need to modernize the normative legal base. The relevance of the research topic, which is associated with the rapid development of relations in the field of medical law has been indicated.

The structure of the right to medical care has been considered. In this structure, based on the analysis of national legislation, the right to effective and affordable medical care, including free medical care; the right to freely choose a doctor, the choice of treatment methods in accordance with the recommendations of the doctor and the health care institution; the right to medical information; the right to secrecy about health; the right to informed voluntary consent as to medical intervention; the right to refuse medical intervention; the right of a patient undergoing inpatient treatment in a health care facility to be admitted by other health professionals, family members, guardian, trustee, notary, lawyer, and clergyman for worship and religious observance have been allocated. It has been suggested to include the right to medical rehabilitation and the right to vaccination in this structure.

In the article special attention has been paid to ethical and legal issues of transplantation of anatomical materials to humans in Ukraine. It has been noted that transplantation should be considered from the angle of the right to medical care.

Attention has been paid to the peculiarities of the civil law contract for the provision of medical services, as well as to the peculiarities of the classification of these contracts. From the point of view of practicality of applying, the classification according to which the identified agreements are divided into: a) contracts on medical care of the population; b) contracts for the provision of medical services; c) mixed contracts for the provision of medical and other services; d) contracts in the medical field that provide medical services or medical care has been supported.

Key words: *medical law, right to medical care, components of the right to medical care, right to medical information.*

Право на медичну допомогу – одне з основоположних особистих немайнових прав фізичної особи. Незважаючи на наявність нормативно-правового регулювання правовідносин в означеній сфері, слід вказати на його недостатність, а також необхідність осучаснення.

Актуальність теми цього дослідження пов'язана насамперед зі стрімким розвитком правовідносин у галузі медичного права. Особливої актуальності право на медичну допомогу набуло із впровадження карантинних обмежень, пов'язаних із COVID 19.

Статтю 49 Конституції України встановлено, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; наявна мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності [1].

Право на медичну допомогу закріплено також у статті 284 Цивільного кодексу України. Крім того, ця стаття дещо деталізує право на медичну допомогу та, крім гарантування такого права, включає право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій, визначає обов'язковість згоди фізичної особи, яка досягла чотирнадцяти років на надання медичної допомоги, і закріплює право повнолітньої дієздатної особи, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, відмовитися від лікування [2].

Щодо спеціального законодавства в означеній сфері, яке містить визначення поняття «медична допомога», треба керуватися Основами законодавства України про охорону здоров'я [3], де у статті 3 визначено, що медична допомога – діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у вагітності та пологами. Відразу зауважу, що законодавцем дещо змінено це визначення в Основах законодавства України про охорону здоров'я, і саме таку редакцію статті ми маємо з 30 червня 2021 року.

Дослідженню цього питання приділено багато уваги такими вченими, як

Т. Блащук, Р. Гревцова, І. Сенюта, Ю. Паніна, В. Пашкова.

Метою статті є встановлення сутності права на медичну допомогу, визначення складників права на медичну допомогу, а також підстав реалізації права на медичну допомогу.

Право на медичну допомогу є багатоаспектним за своєю суттю. Науковці по-різному намагалися структурувати зміст права на медичну допомогу. На особливу увагу, на нашу думку, заслуговує структура права людини на медичну допомогу, запропонована І. Сенютою, яка на основі аналізу саме національних законодавчих актів пропонує таку структуру означеного права:

1) право на ефективне та доступне медичне обслуговування, в тому числі на безоплатну медичну допомогу (частина 3 статті 49 Конституції України);

2) право на вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до рекомендацій лікаря і закладу охорони здоров'я (частина 2 статті 284 ЦК України, п. «д» статтей 6, 34, 38 Основ);

3) право на медичну інформацію (стаття 32 Конституції України, стаття 285 ЦК України, п. «е» статтей 6, 39 Основ);

4) право на таємницю про стан здоров'я (стаття 32 Конституції України, стаття 286 ЦК України, статті 39-1, 40 Основ);

5) право на інформовану добровільну згоду на медичне втручання (стаття 29 Конституції України, частина 3 статті 284 ЦК України, п. «д» статтей 6, 34, 38 Основ);

6) право на відмову від медичного втручання (стаття 29 Конституції України, частина 4 статті 284 ЦК України, частина 4 статті 43 Основ);

7) право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса, адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду (стаття 287 ЦК України, пункт «к» статті 6 Основ) [4; 278].

Звісно, розвиток національного законодавства у сфері охорони здоров'я, прийняття нових нормативно-правових актів дає змогу розширити запропоновану структуру. У цьому контексті варто віді-

лити ще й право на паліативну допомогу, адже людина, перебуваючи на останніх стадіях перебігу невиліковних захворювань, має право на комплекс заходів, спрямованих на полегшення фізичних та емоційних страждань пацієнтів, а також надання психосоціальної і моральної підтримки членам їхньої сім'ї (стаття 35-4 Основ).

На окрему увагу заслуговує також право на медичну реабілітацію, адже така допомога спрямована на відновлення порушених чи втрачених функцій організму особи, на виявлення та активізацію компенсаторних можливостей організму з метою створення умов для повернення особи до нормальної життєдіяльності, на профілактику ускладнень та рецидивів захворювання (стаття 35-4 Основ).

Особливо гостро в наш час стоїть питання права чи обов'язку вакцинації, тому доречно право на вакцинацію виділити окремо в структурі права на медичну допомогу. Однак В. Пашков висловлює іншу думку: «Якщо розглядати вакцинацію як один із видів медичних послуг, то необхідно право на цей вид послуг розглядати в контексті згоди на медичне втручання, відповідно до статті 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я. Тобто для застосування методів діагностики, профілактики та лікування необхідна поінформована згода пацієнта [5, с. 156]. У цьому контексті варто зауважити, що Основи законодавства про охорону здоров'я встановлюють, що держава забезпечує планомірне науково обґрунтоване запобігання, лікування, локалізацію та ліквідацію масових інфекційних захворювань. Щодо окремих особливо небезпечних інфекційних захворювань можуть здійснюватися обов'язкові медичні огляди, профілактичні щеплення, лікувальні та карантинні заходи в порядку, встановленому законами України. При цьому варто звернути увагу і на вимоги Закону України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», стаття 27 якого регламентує, що профілактичні щеплення з метою запобігання захворюванням на туберкульоз, поліомієліт, дифтерію, кашлюк, правець та кір в Україні є обов'язковими [6].

Обов'язковим профілактичним щепленням для запобігання поширенню інфекційних захворювань підлягають окремі категорії працівників у зв'язку з особливостями виробництва або виконуваної ними роботи. У разі необґрунтованої відмови від щеплення за поданням відповідних посадових осіб Державної санітарно-епідеміологічної служби вони до роботи не допускаються.

Особливої актуальності ця норма набула в наш час, коли запроваджуються карантинні обмеження, пов'язані із COVID-19 і мають місце відсторонення та звільнення з роботи невакцинованих працівників.

Принагідно зауважимо, що чинне законодавство передбачає право пацієнтів на відмову від вакцинації. Однак стаття 10 Основ законодавства України про охорону здоров'я покладає на громадян України обов'язки у сфері охорони здоров'я: а) піклуватися про своє здоров'я та здоров'я дітей; не шкодити здоров'ю інших громадян; б) у передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення; в) вживати передбачених Законом України «Про екстрену медичну допомогу» заходів для забезпечення надання екстреної медичної допомоги іншим особам, які знаходяться у невідкладному стані; г) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я [3].

Таким чином, правовий аналіз чинного законодавства уможлиблює висновок про обов'язковість проведення вакцинації в описаному вище випадку.

З позиції права на медичну допомогу пропонуємо розглядати і трансплантацію анатомічних матеріалів людини. Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» унормовано відносини, пов'язані з трансплантацією [7]. Звісно, трансплантація неоднозначно сприймається в нашому суспільстві. Надзвичайно важливим є саме питання етичного відношення до цього процесу, формування позитивного сприйняття його в суспільстві. Беззаперечним є той факт, що трансплантація може слугувати своєрідним індикатором рівня розви-

тку суспільства, оскільки згода на передачу анатомічних матеріалів іншій людині є високогуманним вчинком, усвідомленням того, що завдяки трансплантації рятується життя іншої людини.

Аналізуючи право на медичну допомогу, його структуру, варто звернути увагу і на підстави такого права. Безумовно, право на медичну допомогу має ґрунтуватися на законі. Проте не менш важливим регулятором у цих відносинах виступає договір про надання медичних послуг. З огляду на досить широке коло відносин, що можуть бути врегульовані цим договором, останні прийнято класифікувати. В основу класифікації переважно покладено предмет договору. Р. Майданик пропонує «договори у сфері медицини поділяти на чотири групи: а) договори про медичне обслуговування населення; б) договори про надання медичних послуг; в) змішані договори на надання медичних та інших послуг. До цієї групи зараховують окремі види договорів медичного страхування, сурогатного материнства, участі в медико-біологічних експериментах на людях; г) договори в медичній сфері, які забезпечують надання медичних послуг або медичної допомоги [5, с. 164].

З огляду на досить широке коло правовідносин, які можуть бути предметом договору про надання медичних послуг, договори про надання медичних послуг також можна класифікувати. При цьому виділяють договори про надання медичних послуг за конкретним напрямом медичної допомоги, договори про надання медичної допомоги у сфері трансплантології, договори про надання паліативної допомоги, договори про надання медичних послуг у сфері допоміжних репродуктивних технологій, договори про надання медичних послуг із проведення медичного огляду тощо.

Таким чином, хоча право на медичну допомогу передбачено національним законодавством, таке законодавство потребує внесення змін, узгодження з вимогами сьогодення. Структура права на медичну допомогу зазнає постійних змін, що пов'язано з трансформацією суспільних відносин у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 254к /96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Цивільний кодекс України : чинне законодавство із змінами та допов. на 6 лютого 2018 року : офіційний текст. Київ : Алерта, 2018. 316 с.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII / *Верховна Рада України*. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
4. Сенюта І.Я. Право людини на медичну допомогу: деякі теоретико-практичні аспекти. *Медичне право України : правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення)* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17–18 квітня 2008 р. м. Львів. URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_277.pdf
5. Медичне право : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С.Б. Булеци; д-ра юрид. наук, доц. В.М. Менджул. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2021. 720 с.
6. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII : станом на 14.01.2022 р. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12> (дата звернення: 04.02.2022).
7. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII : станом на 07.01.2022 р. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 24.01.2022).